

VATANDAŞLIK BİLGİSİ VE EĞİTİMİ

Demokratik Vatandaşlık Eğitimi İçin Yeni Bir Yaklaşım

EDİTÖRLER:
Erkan DİNÇ
İlker DERE
Servet ÜZTEMUR

Editörler: Prof. Dr. Erkan DİNÇ - Doç. Dr. İlker DERE - Doç. Dr. Servet ÜZTEMUR

VATANDAŞLIK BİLGİSİ VE EĞİTİMİ
Demokratik Vatandaşlık Eğitimi İçin Yeni Bir Yaklaşım

ISBN 978-625-8325-69-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Ekim 2022, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Dr. Neslihan Dilşad DİNÇ

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Eğitim-öğretim süreçlerine ve özellikle de formal eğitime atfedilen en önemli işlevlerden biri iyi ve etkin vatandaşların yetiştirilmesine katkı sağlamak olmuştur. Ülkemizde okullaşmanın başladığı XVIII. yüzyıl ortalarından günümüze kadar vatandaşlık eğitimine yüklenen önemin her zaman dikkat çektiğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Bu konudaki öğretim programları ve ders kitaplarının sürekli olarak yenilenip güncellenmesinin yanı sıra vatandaşlık eğitiminin başlıca sağlayıcıları olarak öğretmenlerin bu konudaki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi için de çeşitli girişimlerde bulunulmuş, öğretmen yetiştirme programlarının yenilenmesine paralel olarak birçok bilimsel çalışmanın yayınlandığı görülmüştür.

Alanyazındaki eksiklik ve sorunlar göz önünde bulundurularak hazırlanan bu kitap, vatandaşlık eğitimine çoğulcu bir demokrasi anlayışı çerçevesinde yaklaşarak konuyu çok boyutlu olarak ele alacak şekilde planlanmıştır. Elinizdeki eser, üç kısım ve bu kısımlara ait toplam on dokuz bölümden oluşmakta ve demokratik vatandaşlık eğitimine ilişkin güncel yaklaşımları içermesi, çeşitli boyutları ele alması ve yeni bakış açıları sunması açısından önceki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Yeni bir kuramsal çerçeve önermesi ve farklı ülkelerdeki vatandaşlık eğitimine dair tartışmalar sunması kitabın öne çıkan özellikleri olarak belirtilebilir.

Emek ve gayretleriyle kitabın hazırlanmasını ve olgunlaşmasını sağlayan kıymetli bölüm yazarlarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Ayrıca kitabın yayınlanmasındaki destek ve katkılarından dolayı başta Sayın Servet Sarıkaya olmak üzere bütün Pegem Akademi ailesine teşekkür ediyoruz. Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine ilişkin alana katkı sağlaması, herkesin faydalanabileceği bir kaynak olması ve merak duygusuyla hareket edip yeni konuların keşfine çıkan okurlara faydalı olması temennisiyle...

Prof. Dr. Erkan DİNÇ

ORCID No: 0000-0002-0953-3351

Doç. Dr. İlker DERE

ORCID No: 0000-0003-0993-7812

Doç. Dr. Servet ÜZTEMUR

ORCID No: 0000-0002-1580-9123

2 Eylül 2022

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Erkan DİNÇ - Doç. Dr. İlker DERE - Doç. Dr. Servet ÜZTEMUR

I. KISIM: VATANDAŞLIK EĞİTİMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

1. Bölüm: Değişen Paradigma Bağlamında Vatandaşlık

Doç. Dr. İlker DERE, Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0993-7812

Arş. Gör. Betül GÖKÇINAR, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9476-0411

2. Bölüm: Türkiye’de Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi

Arş. Gör. Dr. Mehmet Melik KAYA, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5556-2260

3. Bölüm: Dünyada Vatandaşlık Eğitimi

Doç. Dr. Zafer İBRAHİMOĞLU, Marmara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4596-2743

II. KISIM: DEMOKRATİK VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

4. Bölüm: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi İçin Kuramsal Bir Çerçeve

Doç. Dr. Ömür GÜRDOĞAN BAYIR, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7455-7237

Dr. Öğr. Üyesi Nur Lemar BALBAĞ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5166-907

Prof. Dr. Erkan DİNÇ, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0953-3351

5. Bölüm: Vatandaşlığın Bireysel Boyutu

Doç. Dr. Fatih YAZICI, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2121-8538

Dr. Öğr. Üyesi Fadime SEÇGİN, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6461-8764

6. Bölüm: Vatandaşlığın Toplumsal Boyutu

Prof. Dr. İsmail ACUN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1248-1836

7. Bölüm: Vatandaşlığın Kültürel Boyutu

Doktorant Serdar ERDEM, Marmara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0085-1580

Doç. Dr. Akif PAMUK, Marmara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8147-611X

8. Bölüm: Vatandaşlığın Anayasal Boyutu

Doç. Dr. Servet ÜZTEMUR, Gaziantep Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1580-9123

Dr. Öğr. Üyesi Görkem AVCI, Bartın Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-4489-1613

9. Bölüm: Vatandaşlığın Siyasi Boyutu

Dr. Ali GÖKALP

ORCID No: 0000-0002-3301-8392

10. Bölüm: Vatandaşlığın Hukuki Boyutu

Prof. Dr. Handan DEVECİ, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9765-2117

11. Bölüm: Vatandaşlığın Ekonomik Boyutu

Dr. Gülten YILDIRIM, Pamukkale Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5806-0802

III. KISIM: ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ VE GÜNCEL KONULAR

12. Bölüm: ABD ve Kanada'da Vatandaşlık Eğitimi

Prof. Dr. Mehmet AÇIKALIN, İstanbul Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9861-5024

13. Bölüm: Almanya ve Avusturya'da Vatandaşlık Eğitimi

Doç. Dr. İrem PAMUK, Sağlık Bilimleri Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9214-6044

14. Bölüm: İran'da Vatandaşlık Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AŞIKCAN, Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8347-0811

Arş. Gör. Emir YEGANEH, Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2695-9549

15. Bölüm: Mısır'da Vatandaşlık Eğitimi

Doç. Dr. Ahmed Emin OSMANOĞLU, Bingöl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9212-1437

Dr. Abdelmagied Taha Ahmed ABDELMAGIED, Mısır Arap Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-1659-5235

16. Bölüm: Yunanistan'da Vatandaşlık Eğitimi

Dr. Eleni APOSTOLİDOU, Ioannina Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1189-7899

17. Bölüm: Avrupa Vatandaşlığı ve Eğitimi

Prof. Dr. Erkan DİNÇ, Anadolu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0953-3351

18. Bölüm: Küresel Vatandaşlık Eğitimi

Doc. Dr. Elvan GUNEL, Anadolu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6864-2072
Arş. Gör. Dr. Ayşegül PEHLİVAN YILMAZ, Anadolu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0271-4520

19. Bölüm: Medya Okuryazarlığı Bağlamında Dijital Vatandaşlık Eğitimi

Doç. Dr. Şule EGÜZ, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3633-8957
Prof. Dr. Alper KESTEN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2657-3168

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v
Giriş	1

I. KISIM VATANDAŞLIK EĞİTİMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

1. BÖLÜM DEĞİŞEN PARADİGMA BAĞLAMINDA VATANDAŞLIK

Giriş.....	7
Vatandaşlık Kavramı: Anlamı, Kapsamı ve Değişimi.....	7
Vatandaşlık Tipleri.....	11
Aktif (Etkin) Vatandaşlık.....	11
Anayasal Vatandaşlık.....	12
Avrupa Birliği Vatandaşlığı.....	12
Çevresel Vatandaşlık.....	13
Dijital Vatandaşlık.....	14
İyi Vatandaşlık.....	16
Küresel Vatandaşlık.....	17
Ulusal Vatandaşlık.....	19
Vatandaşlık Türleri Arasındaki İlişkiler.....	20
Sonuç.....	21
Kaynakça.....	22

2. BÖLÜM TÜRKİYE'DE VATANDAŞLIK VE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	27
Türkiye'de Vatandaşlığın Tarihsel Gelişimi.....	27
Geçmişten Günümüze Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi.....	35
Vatandaşlık Eğitiminde Mevcut Uygulamalar.....	42
Sonuç.....	44
Kaynakça.....	45

3. BÖLÜM DÜNYADA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	49
Vatandaşlık Eğitimi Temaları.....	50
Entegrasyon ve Birliktelikler.....	51
Kimlik(ler)	52
Cinsiyet Eşit(siz)liği	53
Dijitalleşme ve Dijital Vatandaşlık.....	54
Ekonomik Göstergeler ve Ekonomik Vatandaşlık.....	55
Güvenlik, Barış ve Hoşgörü	56
Sömürgecilik, Bağımsızlık ve Sonrası.....	57
Savaş, Göç ve Mültecilik.....	58
Coğrafya Etkisi	59
21. Yüzyıl Becerileri	59
Marjinalleşme ve Marjinalleşmeyi Önleme Çabası	60
(De)Politizasyon	61
Sonuç.....	61
Kaynakça.....	62

II. KISIM DEMOKRATİK VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

4. BÖLÜM DEMOKRATİK VATANDAŞLIK EĞİTİMİ İÇİN KURAMSAL BİR ÇERÇEVE

Giriş.....	69
Demokrasi: Tanımı, Türleri ve Kapsamı	70
Demokratik Vatandaşlık Eğitimi: Amacı, Boyutları ve Önemi	75
Demokratik Vatandaşlık Yetkinlikleri	80
Eleştirel Düşünme-Okuma	81
Sosyal ve Kültürel Duyarlılık	82
Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Katılım	85
Sosyal Katılım.....	85
Siyasal Katılım	88
Ekonomik Katılım.....	90
Okuryazarlık	90
Politik Okuryazarlık	92
Hukuk Okuryazarlığı.....	92

Demokratik Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Model Önerisi	93
Sonuç.....	96
Kaynakça.....	97

5. BÖLÜM

VATANDAŞLIĞIN BİREYSEL BOYUTU

Giriş.....	103
Birey ile Yakın Çevresi ve Toplum.....	103
Birey ve Devlet.....	106
Kimlik, Aidiyet ve Vatandaşlık	109
Birey ve Çoklu Kimlikler/Aidiyetler	111
Sonuç.....	114
Kaynakça.....	116

6. BÖLÜM

VATANDAŞLIĞIN TOPLUMSAL BOYUTU

Giriş.....	119
Toplumsal Kurallar.....	120
Normlar: Hukuk Kuralları, Örf ve Adetler, Din Kuralları, Görgü Kuralları	120
Örf ve Adetler	122
Değerler	123
Toplumsal Gruplar	125
Toplumsal Kurumlar-Kurumsal Sivil Yapılar	128
Sonuç.....	132
Kaynakça.....	132

7. BÖLÜM

VATANDAŞLIĞIN KÜLTÜREL BOYUTU

Giriş.....	135
Kültür ve Kültürü Oluşturan Başlıca Unsurlar	136
Kültürün İnşası	139
Vatandaşlık Pratiklerini Etkileyen Kültürel Unsurlar	141
Alternatif Bir Bakış Açısı: Kültürel Vatandaşlık	144
Sonuç.....	145
Kaynakça.....	149

8. BÖLÜM

VATANDAŞLIĞIN ANAYASAL BOYUTU

Giriş.....	151
Anayasa Kavramı ve Anayasal Sistem	151
Maddi (Geniş)-Şekli (Dar) Anayasa.....	152
Normlar Hiyerarşisi ve Anayasanın Üstünlüğü	152
Yazılı-Yazısız Anayasa.....	153
Çerçeve-Kazuistik Anayasa.....	153
Katı Anayasa-Yumuşak Anayasa.....	153
Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Temel Nitelikleri	154
Cumhuriyetçi Devlet	154
Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet	154
Demokratik Devlet.....	155
Serbest ve Düzenli Seçimler	155
Çok Partili Siyasi Sistem.....	156
Laik Devlet İlkesi.....	157
Sosyal Devlet	157
Hukuk Devleti	158
Üniter Devlet	158
Eşitlikçi Devlet.....	159
İnsan Haklarına Saygılı Devlet	159
1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler.....	160
1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması	162
Temel Hak ve Özgürlüklerin Kötüye Kullanılamaması	164
Temel Hak ve Özgürlüklerin Durdurulması	164
Anayasa'nın Vatandaşlar ve Vatandaşlıkla İlgili Diğer Hükümleri.....	164
Bir Kavram ve Yaklaşım Olarak Anayasal Vatandaşlık	165
Anayasal Vatandaşlık Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler	166
Sonuç.....	168
Kaynakça.....	170

9. BÖLÜM

VATANDAŞLIĞIN SİYASİ BOYUTU

Giriş.....	173
Devlet, İktidar, Kamuoyu ve İlgili Diğer Kavramlar	173
Devlet.....	173
İktidar	174
Kamuoyu	175

Bürokrasi	175
Demokrasi	176
Siyasal Sistemler ve Siyasi Katılım	176
Türk Siyasal Hayatının Yakın Geçmişi	178
Türkiye Cumhuriyeti'nde Demokrasi Anlayışı ve Değişimi	181
Merkezi ve Yerel Yönetim Birimleri	184
Merkezi Yönetim	185
Yerel Yönetim	185
Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)	186
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Bakanlar Kurulu	188
Siyasi Partiler ve Seçim Sistemleri	189
Baskı Grupları	190
Siyasal Sistemin Temel Unsurlarının Yetki, Görev ve Sorumlulukları	191
Sonuç	191
Kaynakça	193

10. BÖLÜM VATANDAŞLIĞIN HUKUKİ BOYUTU

Giriş	197
Vatandaşlık ve Hukuk	198
Hukuk Kurallarının Özellikleri	199
Hukuk Dalları ve Vatandaşlık Eğitimi	200
Kamu Hukuku Dalları	202
Özel Hukuk Dalları	207
İlkokul ve Ortaokul Öğretim Programlarında Hukuktan Yararlanarak Vatandaşlık Eğitimi Gerçekleştirme	211
Sonuç	215
Kaynakça	215

11. BÖLÜM VATANDAŞLIĞIN EKONOMİK BOYUTU

Giriş	217
Ekonomi: Antik Çağ'dan Gelen Bir Kavram	217
Ekonomik Sistemin Aktörü Olarak Vatandaş	219
Üretim, Bölüşüm ve Tüketim	221
Tasarruf ve Yatırım	223
Para ve Finansal Araçlar	225
Mali Politika, Devlet Bütçesi ve Vergiler	226

Ekonomik Hak ve Özgürlükler.....	228
Ekonominin Vatandaşın Günlük Yaşamındaki Yeri	229
Sonuç.....	231
Kaynakça.....	236

III. KISIM

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ VE GÜNCEL KONULAR

12. BÖLÜM

ABD VE KANADA'DA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	241
Amerika Birleşik Devletleri'nde Vatandaşlık Eğitimi	241
Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	243
Amerika Birleşik Devletleri'nde Vatandaşlık Eğitimine Dair Sorunlar, Engeller ve Çözüm Önerileri	247
Eyaletlerin Sosyal Bilgiler Program Farklılıkları.....	247
Hiçbir Çocuk Geride Bırakılmasın [NCLB] Yasası ve Sosyal Bilgilerin Öneminin Azalması	249
Vatandaşlık Dersinin Bilgi Düzeyinde Kalması ve Aktif Vatandaşlığa Yönelik Uygulama Yetersizliği	250
NCSS 3C Çerçeve Standartları Kılavuzu.....	251
Kanada'da Vatandaşlık Eğitimi.....	254
Genel Değerlendirme ve Sonuç.....	258
Kaynakça.....	259

13. BÖLÜM

ALMANYA VE AVUSTURYA'DA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	263
Almanya'da Vatandaşlık Eğitimi	264
Almanya'da Vatandaşlık Eğitiminin Amaçları ve Özellikleri.....	266
Avusturya'da Vatandaşlık Eğitimi.....	268
Avusturya'da Vatandaşlık Eğitiminin Amaçları ve Özellikleri	269
Sonuç.....	273
Kaynakça.....	274

14. BÖLÜM İRAN'DA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	277
Yasal, Toplumsal ve Siyasi Çerçeve.....	277
Sorunlar, Engeller ve Çözüm Önerileri.....	283
Vatandaşlık Eğitimine Dair Bakış Açıları ve Beklentiler.....	286
Sonuç.....	288
Kaynakça.....	289

15. BÖLÜM MISIR'DA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	291
Mısır Vatandaşlığının Yasal Çerçevesi.....	292
Anayasada Vatandaşlık Hakları ve Sorumlulukları.....	293
Vatandaşlık Anlayışı ve İlgili Sorunlar.....	296
Vatandaşlık Eğitimine Teorik Bakış ve Pratikteki Gerçekler.....	298
Sonuç.....	301
Kaynakça.....	301

16. BÖLÜM YUNANİSTAN'DA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	305
Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Sorular.....	305
Yunanistan'da Vatandaşlık Öğretimi.....	309
Yunanistan Eğitim Sisteminde Vatandaşlığın İlk Dönemi, 1997 Öncesi.....	310
Yunanistan Eğitim Sisteminde Vatandaşlığın İkinci Dönemi, 1998-2004.....	310
Yunanistan Eğitim Sisteminde Vatandaşlığın Üçüncü Dönemi, 2005'ten Bugüne..	315
Sonuç.....	316
Kaynakça.....	317

17. BÖLÜM AVRUPA VATANDAŞLIĞI VE EĞİTİMİ

Giriş.....	321
Coğrafi Bir Kavram Olarak Avrupa.....	322
Avrupalılık ya da Avrupalı Kimliği.....	325
Avrupa Vatandaşlığı.....	328
Sonuç.....	336
Kaynakça.....	338

18. BÖLÜM KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	343
Ulusal ve Küresel Vatandaşlık Kavramları Üzerine	345
Küresel Vatandaşlık Eğitimi.....	347
Sonuç.....	351
Kaynakça.....	353

19. BÖLÜM MEDYA OKURYAZARLIĞI BAĞLAMINDA DİJİTAL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Giriş.....	355
Medya Okuryazarlığı, Dijital Yetkinlik ve Dijital Vatandaşlık	356
Dijital Vatandaşlık Eğitimi	359
Medya Okuryazarlığı Bağlamında Dijital Vatandaşlık Eğitimi.....	361
Post-Truth (Gerçeklik Ötesi)	366
Deepfake (Hiper-Gerçekçi Videolar).....	367
Yalan Haberler (Fake News)	368
Gerçeği Kurgudan Ayırma.....	370
Çağdaş Propaganda	370
Geleneğin Güncellenmesi.....	371
Sonuç.....	372
Kaynakça.....	374
Editörler ve Yazarlar Hakkında	379